

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Однією з важливих змін структурно-функціональних характеристик фінансових ринків України, спричинених фінансово-економічною кризою, стало зростання ролі ринку міжбанківського кредитування (МБК). Порівняно з докризовим періодом обсяги міжбанківського кредитування у 2011–2013 рр. зросли у 2–3 рази.

Характерну тенденцію відображає й зміна акцентів функціонального призначення міжбанківського кредитування. Традиційною функцією МБК залишається оперативне поповнення банками своєї ресурсної бази. Його перевага перед оперативним рефінансуванням НБУ полягає у нижчих відсоткових ставках, завдяки чому такі кредити користуються більшим попитом, ніж кредити рефінансування, вартість яких останнім часом наближується до середньоринкових. Разом з тим в умовах загострення кризи ліквідності та відповідного подорожчання кредитних ресурсів зросла роль МБК як вигідного та відносно надійного джерела збільшення доходів, особливо для невеликих банків.

До цього слід додати, що з огляду на зростання попиту та обсягів МБК підвищилось і його значення як важливого елемента монетарно-трансмисійного механізму – за умови обережного входження регулятора на ринок МБК із обґрунтованим прозорим коригуванням відсоткових ставок на ньому НБУ зможе отримати додатковий ринковий інструмент монетарного регулювання. І, використовуючи його в комплексі зі змінами облікової ставки, здійснювати регулюючий вплив на вартість фінансових ресурсів в економіці, а отже, й на пропозицію грошей у банківській системі, що в умовах їх швидкого і рівномірного розподілу за допомогою міжбанківських операцій та спрямування на кредитування реального сектора може стати важливим кроком відновлення та налагодження зв'язків монетарно-трансмисійного механізму економіки України.

Початок становлення МБК припадає на 1992 р., коли НБУ почав надавати кредити банкам для фінансування діяльності вітчизняних підприємств та комерційних банків під цільові програми на договірних засадах, переважно на пільгових умовах за відсотковою ставкою, значно нижчою за облікову. Такі кредитні ресурси нерідко потрапляли до неплатоспроможних клієнтів, яких підтримувала держава, і тому вони не поверталися. Це погіршувало стан ліквідності банків, потребувало нових емісійних кредитів та обмежувало потенціал МБК. У

загальному вигляді ринок МБК пройшов декілька етапів свого розвитку, серед яких виокремлюють: етап становлення (1992–1994 рр.), розвитку (1995–1998 рр.) та зростання (1999–2004 рр.)¹.

Разом із тим, за погодженням ряду науковців, найбільшого піднесення ринок МБК зазнав у 2008–2009 рр., із початком фінансово-економічної кризи і, зокрема, її безпосереднім впливом на вітчизняну банківську систему, спричиненим обмеженням зовнішнього банківського кредитування. Так, уже в травні 2008 р. спостерігається суттєве зростання середньомісячних обсягів угод на ринку МБК, а також підвищення на ньому відсоткових ставок, яке сягнуло свого тогорічного максимуму у серпні (див. рис. 1).

Хоча у загальному підсумку найбільш активна роль у вирішенні проблем ліквідності 2008 р. все ж таки належить активним діям НБУ, проте за підсумками року ринок МБК зріс практично у 2 рази. Водночас зростання активності на ринку МБК не позначилось на активізації кредитування та зниженні вартості кредитних ресурсів. Як видно з рис.1, показники обсягів угод МБК мали піки у кризовому 2008 р.; під час регулярного очікування реалізації загроз “другої хвилі кризи” у 2011 і 2012 рр., 2013 р.; а також сумнозвісних подій кінця 2013 – початку 2014 рр.

Слід відзначити характерну тенденцію ринку МБК у 2013 р.: у 2–3 кварталах суттєво зросла інтенсивність угод МБК, що свідчило про підвищення попиту на короткострокові дешеві ресурси у вітчизняній банківській системі у цьому періоді. Разом із тим набула на той час звичність використання цього інструменту банками та загалом очікуване зростання потреби у підвищенні ліквідності зумовили низькі темпи підвищення відсоткових ставок за цими угодами. Ця тенденція, на нашу думку, засвідчує такі позитивні ознаки цього сегмента кредитного ринку, як стабільний характер його функціонування, доступність, сталий попит та відповідність загальноринковим процесам.

Ці фактори, а також перманентний брак ліквідності в банківській системі України зумовили значне зростання обсягів ринку МБК у 2008 та 2011–2013 рр. (див. рис. 2).

¹ Сулима М., Андрос С. Етапи розвитку вітчизняного міжбанківського кредитного ринку // *БізнесІнформ*. – 2011. – № 7(2). – С. 135–136.

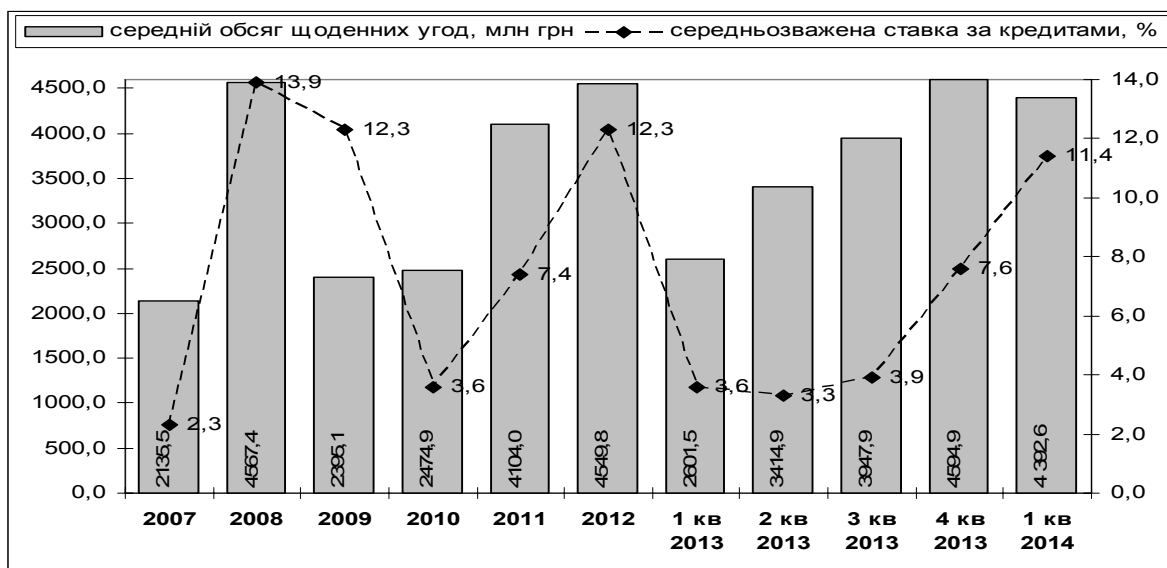

Рис. 1. Динаміка показників МБК в Україні у 2007–2014 рр.

Джерело: дані НБУ, розрахунки автора.

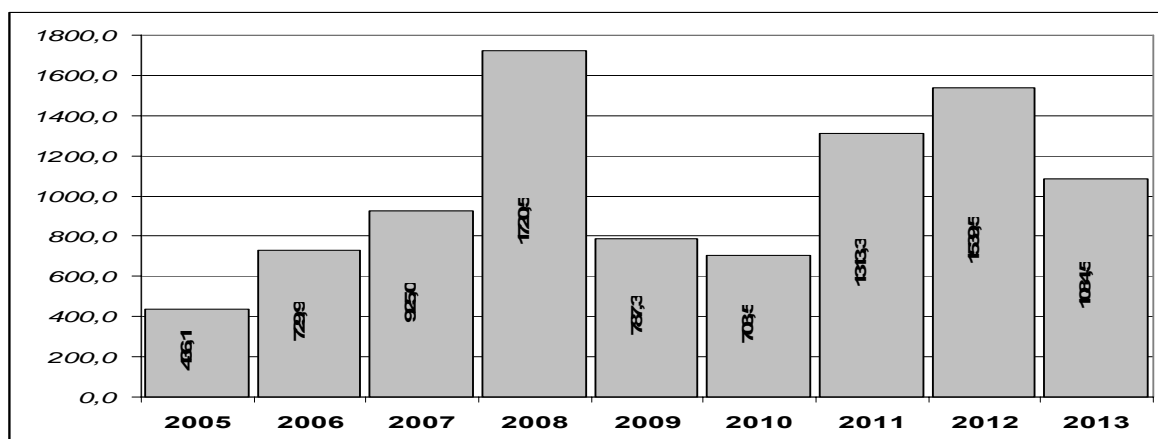

Рис. 2. Динаміка обсягів МБК в Україні у 2007–2013 рр., обсяги укладених угод, млрд грн

Джерело: дані НБУ

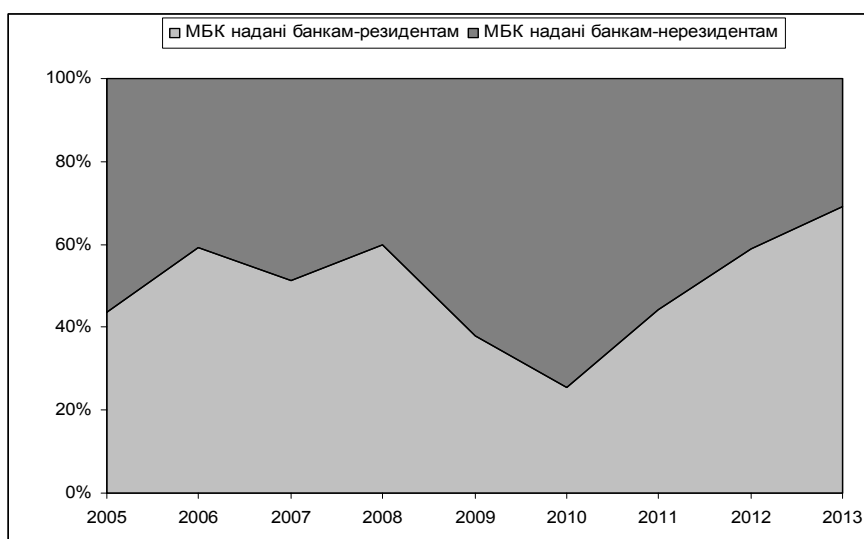

Рис. 3. Динаміка структури обсягів МБК за банками-позичальниками у 2005–2013 рр.

Джерело: дані НБУ, розрахунки автора.

Рис. 4. Розподіл обсягів залучених МБК за банками різних груп на 01.01.2014 р.

Джерело: дані НБУ, розрахунки автора.

Слід виокремити фактори, які впливають на обсяги та ціну угод на ринку МБК. До факторів, що відіграють довгострокову роль, можна віднести стан фінансових ринків та ліквідність банківської системи, характер грошово-кредитної політики НБУ, заходи регулювання, динаміку валютного, кредитного ринку тощо. До тимчасових факторів головним чином відносять кризові явища на ринках, що спричинюють банківську паніку, стиснення кредитного ринку, різкі коливання валютного, фондового ринку, приплив і відплив іноземного капіталу.

Оскільки брак довгострокових кредитних ресурсів у банківській системі України має перманентний характер, то ціна на ринку МБК формується у результаті зростання або зниження додаткового попиту на ньому. Зокрема, фахівцями НБУ відзначається наявність кореляції між ціною ресурсів на ринку МБК і залишками на коррахунках банків².

Загалом, у періоди стабілізації ринкової ситуації нормальними можна вважати показники середньодобових обсягів угод на рівні 2,3–2,5 млрд грн, яким відповідає середньозважена ставка 2,5–3,5%. Якщо при зростанні середньодобових обсягів угод ставка не перевищує 4–4,5%, можна говорити про збереження стабільної ситуації на ринку й планованість поповнення банками запасів ліквідності. Тоді як зростання ставки до 7,5% і вище, а середньодобових обсягів угод понад 4 млрд грн свідчить про появу додаткового попиту, розгортання кризових процесів і загрозу втрати ліквідності банківською системою.

Оскільки більшість угод на ринку МБК являють собою кредити овернайт (близько 80% угод) та кредити строком до 7 днів (близько 10% угод), його важко порівняти за обсягами з іншими сегментами кредитного ринку, проте середній обсяг угод на рівні 2–3 млрд грн на день у спокійні періоди свід-

чить про значний потенціал ринку МБК, який поки що використовується обмежено і переважно на підтримку ліквідності банківською системою.

Значними обсягами та високою активністю відрізняються і МБК, що надають вітчизняні банки іноземним депозитним корпораціям (див. рис. 3).

При цьому слід відзначити характерну особливість: у період 2009–2010 рр., коли відбулось загострення кризи ліквідності, зниження прибутковості банківської системи, зростання системних та ринкових ризиків, у цей же період спостерігається і суттєве (у 1,7–2,9 раза) переважання обсягів МБК, наданих банкам-нерезидентам, що, ймовірно, пояснюється виведенням частини своїх фінансових ресурсів дочками іноземних банків до материнських структур за допомогою міжбанківського кредитування.

Аналіз структури ринку МБК у розрізі його учасників розкриває ряд характерних особливостей його функціонування та дозволяє зробити висновки щодо місця та ролі на ньому різних груп банків. Хоча статистика ринку МБК доволі обмежена, деякою мірою його характеристики у загальному вигляді можуть бути досліджені за даними фінансової звітності комерційних банків у структурі зобов'язань (балансова стаття “кошти банків” та активів – стаття “кошти в інших банках”). Відповідно до цих даних структура ринку МБК України за групами банків на 01.01.2014 р. подана на рис. 4 та 5. Так, на рис. 4 добре видно, що основними споживачами МБК виступають банки I групи. Саме ці учасники найбільшою мірою формують попит цього сегмента кредитного ринку, і, зважаючи на високу концентрацію ринку МБК за цією групою учасників, саме вони активно впливають на ціну міжбанківських кредитів. У випадках помітних ринкових коливань, які супроводжуються активними діями НБУ з підтримки або, навпаки, обмеження ліквідності, реалізації надходження або відпливу іноземного капіталу, саме найбільші банки виступають головним елементом трансмісійного механізму дії цих факторів на ринок і це, зокрема, позначається і на ринку МБК.

² Дейсан І. Міжбанківський кредитний ринок України на сучасному етапі // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2012. – № 3(15). – С. 177.

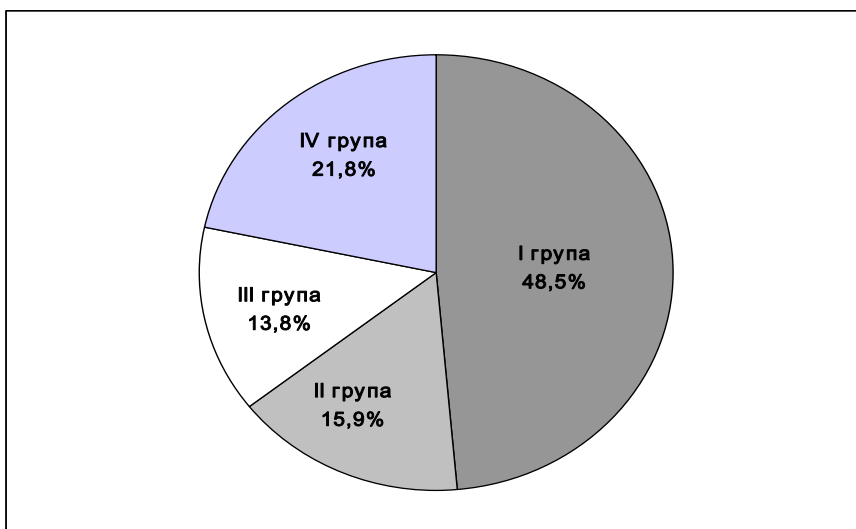

Рис. 5. Розподіл обсягів, наданих МБК, за банками різних груп на 01.01.2014 р.

Джерело: дані НБУ, розрахунки автора.

Стосовно обсягів, наданих МБК (рис. 5), ситуація дещо відрізняється. Так, питома вага банків I групи є суттєво меншою, II та III групам належать практично рівні частки, а IV група представлена на ринку МБК значно більше. При цьому вага МБК у структурі зобов'язань банків різних груп має практично рівномірний розподіл, а у структурі активів навіть зростає пропорційно від I до IV групи³. Тобто найбільшими споживачами кредитів на ринку МБК виступають банки I та II груп, їхня поведінка, а також імплікація ринкових факторів впливають на ціни кредитних ресурсів на ринку, тоді як банки III та, особливо, IV групи переважно виступають постачальниками ресурсів на ринку МБК.

Висновки

Активний розвиток ринку МБК у період подолання наслідків фінансово-економічної кризи 2008 р. підвищив значення цього сегмента кредитного ринку та зумовив зростання його ролі як інструменту підвищення ліквідності банківської системи, отримання додаткових відсоткових доходів зі зниженими ризиками, підвищення потенціальних можливостей реалізації грошово-кредитної політики регулятора, перспектив відновлення зв'язків монетарно-трансмісійного механізму та набуття ринком МБК певних ознак індикатора стійкості банківської системи України.

Так, аналіз динаміки ринку МБК дає підстави стверджувати, що показники середньодобових обсягів угод на рівні 2,3–2,5 млрд грн та середньозважена ставка на рівні 2,5–3,5% відповідають періодам відновлення стабільності

банківської системи та планомірного розвитку фінансових ринків. Зростання середньодобових обсягів угод до 4 млрд грн, при збереженні відсоткової ставки у діапазоні 4–4,5%, свідчить про контрольованість ситуації на ринку і планованості поповнення банками запасів ліквідності. Тоді як періоди зростання ставки до 7,5% і вище, а середньодобових обсягів угод понад 4 млрд грн свідчить про розгортання кризових процесів і суттєві загрози втрати ліквідності банківською системою. В цих випадках ринок МБК відіграє роль подушки безпеки до початку дії активних заходів НБУ з відновлення ліквідності банківської системи.

При цьому головними споживачами МБК виступають великі системні банки I групи, а постачальниками ресурсів на ринок – банки II–IV групи, для яких активна кредитна діяльність у період кризи ускладнюється непомірними ринковими ризиками.

Слід відзначити і загрози, які несе ринок МБК для стійкості банківської системи України: з огляду на його відкритість, обмежене регулювання, а також наявність значної частки іноземного капіталу він може стати джерелом вилучення останнього з внутрішнього ринку у періоди фінансової нестабільності. Цей фактор, а також доцільність використання МБК для підвищення ефективності регуляторної політики НБУ зумовлюють необхідність звернути на його розвиток більшу увагу з метою нівелювання наявних ризиків, зменшення концентрації, волатильності ціни, спекулятивної складової та реалізації його потенціалу.

³ Там само. – С. 177.